

‘Weerstand tegen schaalvergroting gaat veel dieper dan ik dacht’

Met systeeminnovatie ontmoet je weerstand. Dat was de boodschap die John Grin, hoogleraar systeeminnovatie aan de Universiteit van Amsterdam, de onderzoekers van de systeeminnovatieprogramma’s van Wageningen UR bij de start al meegaf. In de maatschappelijke discussie rondom megabedrijven lijkt de kloof tussen boer en burger onoverbrugbaar. Nog meer zorgvuldigheid is nodig, blijkt nu.

Weerstand tegen grootschalige intensieve landbouwbedrijven had John Grin wel voorzien. Daar had hij ook voor gewaarschuwd toen hij hielp bij de start van de systeeminnovatieprogramma’s van Wageningen UR. Maar hij dacht vooral aan de boeren zelf, die ‘geen zin zouden hebben om met hun broodtrommeltje achter op de fiets naar zo’n bedrijf te gaan. Die willen zelfstandig blijven.’ Ook maatschappelijke weerstand had hij wel verwacht. Door alle belanghebbenden vanaf het begin van het proces mee te nemen, zouden ook zij uiteindelijk de voordelen van zo’n megabedrijf wel gaan inzien, en zouden hun bezwaren in het ontwerp kunnen worden verdisconteerd.

Nu is het zover. Op diverse plaatsen in het land proberen boeren een megabedrijf neer te zetten. In Markeloze Broek komt een cluster van zes varkensbedrijven plus een mestbedrijf op een oppervlakte van 40 hectare. In de Noordoostpolder loopt een vergunningsprocedure voor een stal die gebaseerd is op het concept Houden van Hennen. Een ander voorbeeld is het Nieuw Gemengd Bedrijf in Horst, een regionaal samenwerkingsverband van plantaardige en dierlijke productiebedrijven die hun afval- en grondstofstromen koppelen. Dergelijke bedrijven zijn in staat om een beter rendement te combineren met milieuwinst en een beter dierenwelzijn. Zij worden bijgestaan door onder andere Wageningen UR. De initiatiefnemers van Nieuw Gemengd Bedrijf wisten dat zij alle belanghebbenden achter hun plannen moesten krijgen. Daarom hebben zij heel zorgvuldig omwonenden, overheden en andere partijen geïnformeerd en bij de planvorming betrokken. Dit blijkt niet genoeg. Er is massaal protest gekomen van de plaatselijke bevolking, politieke partijen als SP, Milieudefensie en ook van andere boeren. In Markeloze Broek heeft de gemeenteraad het besluit genomen de grootschalige vestiging door te laten gaan, ondanks groot verzet van bewoners en plaatselijke varkensboeren. Ook in Horst heeft de gemeenteraad uiteindelijk ingestemd met de komst van het Nieuw Gemengd Bedrijf.

>> Wat vindt u van die tegenstand bij projecten die aan de wieg staan van systeeminnovaties?

‘Het is jammer omdat het valse discussies zijn. Een agropark en een varkensflat hebben de connotatie van fout, terwijl andere dingen veel

fouter zijn. Men maakt zich zorgen over dierenwelzijn, daarom is men tegen megastallen. Terwijl juist het welzijn in dat soort stallen omhoog gaat. De huidige praktijk is veel meer in strijd met dierenwelzijn.’

>> Heeft u die weerstand tegen megabedrijven verkeerd ingeschat?

‘Wat ik toen niet goed zag, is hoe diep dat gevoel gaat van de weerstand tegen schaalgrootte. Inmiddels weet ik dat mensen al in de 19e eeuw zorgen hadden over schaalvergroting. Ook Mansholt wilde schaalvergroting, maar toen hij de weerstand merkte heeft hij dat woord laten vallen en het niet meer als expliciete doelstelling genoemd. Al leidden zijn maatregelen de facto wél tot schaalvergroting. En nu zie je dat dus weer.’

>> Waar komt die weerstand vandaan?

‘Het kan zijn dat het echt alleen met de schaalgrootte te maken heeft. Je ziet dat alles wat groot is weerstand oproept. Bij afvalverbranders of de Betuwelijn merk je dat ook. Groot verstoort het landschap. Maar bij de veehouderij zit er nog iets onder, het idee dat je zo niet met dieren om hoort te gaan. Ook omdat burgers bij landbouw een beeld hebben dat minstens veertig jaar gedateerd is. Ook heeft het te maken met hoe de varkensflat in het begin is neergezet. Brinkhorst presenteerde de eerste ideeën op een persconferentie op de Maasvlakte en liet allerlei schakelschema’s zien. Zo willen mensen niet aangesproken worden en dat beeld ziekte nog steeds door.’

>> Is dat wel te doorbreken?

‘Dat is geen eenvoudig proces. Het gaat om een diepliggend gevoel over de omgeving. Dat heeft te maken met identiteit. Om de vraag hoe wij de toekomst van het platteland zien. Je moet beginnen bij wat de mensen willen. Het dorp vragen hoe ze over twintig jaar willen wonen, werken en recreëren. En laten zien dat de “autonome ontwikkeling” nog veel erger wordt. Als je daar de tijd voor neemt en ook visueel laat zien hoe de ontwikkelingen in het verleden zijn gegaan en hoe het eruit ziet als je dat extrapoleert, dan snappen de mensen dat best wel. Dan

Een impressie van het Nieuw Gemengd Bedrijf in Grubbenvorst, ontworpen door architectbureau TRZIN. Op de voorgrond staat het gebouw van het pluimveebedrijf Kuipers Kip. Rechts op de achtergrond zijn silo's van de BioEnergie Centrale zichtbaar. Illustratie Erik Visser.

vraag je of ze dat willen. Nee? Dan is wellicht zo'n megabedrijf de oplossing van een probleem in plaats van de veroorzaker.'

>> Kun je van de boeren, de initiatiefnemers van dergelijke bedrijven, vragen zo'n heel dorpsproces te starten?

'Nee, dat niet. Maar wel van de projectleider of intermediaire organisaties zoals het Innovatienetwerk. Ook de provincie kan hier een rol spelen. Die kan een grote bondgenoot zijn, maar dan moet je het wel interessant voor ze maken. Zij zijn verantwoordelijk voor de Kaderrichtlijn Water, een hoofdpijndossier. Als het megabedrijf dat ook meeneemt in zijn opzet, heb je de provincie erbij. Of als je een oplossing biedt in de ruimtelijke ordening, dat zij ook onder zich hebben. Daar ligt een kans.'

>> En de rijksoverheid, heeft die ook een rol?

'Op dat niveau spelen de regels rondom voedselveiligheid. Die zijn gemaakt rondom bestaande productieprocessen. Als je het productieproces radicaal omgooit, zoals vaak het geval is bij innovatieve projecten, dan blijkt die regelgeving tegen te werken. Daarom moet er meervoudige regelgeving komen, zodat nieuwe processen niet gelijk onmogelijk worden.'

>> Wat leert u hiervan als hoogleraar systeeminnovaties?

'Je kunt hier twee lessen uit trekken: ken je geschiedenis, in dit geval de weerstand tegen schaalvergroting, ook bij boeren zelf. Maar ook: ken het heden, ofwel wat leeft er echt in de maatschappij. In dit geval

dat de kloof tussen stad en platteland veel groter is dan ik had gedacht. Dat burgers een beeld hebben van de landbouw, die niet meer klopt met de werkelijkheid. Een megabedrijf is dan de extreme verbeelding van de landbouw waarvan men dacht dat die niet bestond.'

>> Hoe moeten onderzoekers en andere betrokkenen het een volgende keer aanpakken als ze systeeminnovaties willen bevorderen die leiden tot megabedrijven?

'Ten eerste moeten ze de landbouw en de veranderingen op een goede manier verbeelden, heel reëel. Het tweede is dat ze een geselecteerd gezelschap bij elkaar moeten roepen en in de juiste sfeer proberen de echte bezwaren boven tafel te halen. Het betekent ook dat ze de principiële discussie aan moeten gaan over wat de maatschappij met de landbouw wil. Ze moet aan de hand van voorbeelden laten zien dat hele maatschappij gemoderniseerd is. Tegelijk moet de landbouw de echte excessen aanpakken, zoals het castreren van biggen. De discussie met de maatschappij moet je wel op het scherpst van de snede voeren. Als mensen echt terug willen naar vroeger, zullen ze er ook voor moeten betalen. Zijn ze daartoe bereid, dan moeten de initiatiefnemers van megabedrijven hun verlies nemen, en het niet proberen. Of het eerst proberen met plantaardige productie. Die discussie over dierenwelzijn wint de landbouw voorlopig niet, de emoties over wat daar mis is, zitten té diep. De landbouw loopt zelfs het gevaar dat het bestaande draagvlak voor de veehouderij verdwijnt, als duidelijk wordt dat het beeld dat burgers nu hebben achterhaald is.'